

Лукіна Тетяна Олександрівна,

доктор наук з державного управління, професор,
головний науковий співробітник лабораторії моніторингових досліджень якості освіти Інституту педагогіки АПН України

МОНІТОРИНГ В ОСВІТІ

Анотація

У статті розкривається сутність моніторингу та його різновиди, історія походження моніторингу в освіті та сучасний досвід становлення й розвитку національної системи моніторингу у в освітній сфері України.

Ключові слова: моніторинг в освіті, моніторинг якості освіти, оцінювання результатів діяльності освітніх систем.

Моніторинг в освіті (від лат. *monitor* – той, що нагадує, наглядає, застерігає) - спеціальна система збору, обробки, зберігання і розповсюдження інформації про стан освіти, прогнозування на підставі об'єктивних даних динаміки і основних тенденцій її розвитку та розробка науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень стосовно підвищення ефективності функціонування освітньої галузі. Уперше поняття моніторингу було використано у ґрунтознавстві, потім в екології (моніторинг оточуючого середовища), пізніше – у біології, техніці, соціології, економіці, банківській діяльності, психології, теорії управління, медицині. Поняття М.в о. використовується порівняно недавно та формується як інформаційна база системи управління освітою. Для України М.в о. є новим явищем.

Об'єктами М.в о. виступають: система освіти (загальна середня, професійна, вища, національна або загальнодержавна, регіональна система, муніципальна); ресурси (кадрові, матеріально-технічні); процеси (педагогічний процес в цілому та окремі його складові); діяльність (управлінська, трудова, навчальна); явища (вихованість, освіченість, майстерність педагога тощо). Існують різні види освітнього моніторингу.

За призначенням – *інформаційний* (полягає у збиранні, накопиченні, систематизації й поширенні інформації, але не потребує проведення спеціального обстеження на етапі збору інформації), *управлінський* (передбачає збирання й узагальнення інформації за певними показниками з метою вивчення конкретної освітньої проблеми та вироблення відповідних рекомендацій щодо формування політики і прийняття органами управління освітою необхідних рішень).

За засобами, що використовуються для проведення моніторингу, – пед. (його підвиди – *дидактичний, виховний та освітній*), соціологічний, психол., медичний, економічний, демографічний.

За ієрархією систем управління: індивіду., інституційний (або локальний, шкільний), муніципальний, обласний (регіональний), нац. (загальнодерж.). Виділяють також міжнародний рівень проведення моніторингу в сфері освіти.

Функції моніторингу - інформаційна, активізуюча, формуюча, корекційна, кваліметрична, діагностична, аналітична, моделююча, прогностична, управлінська.

М.в о. заснований на принципах: *узгодженості* нормативно-правового, організаційного та наук.-метод. забезпечення його складових частин; *об'єктивності* одержання та обробки; *комплексності* дослідження різноманітних аспектів освітнього процесу, обробки та аналізу одержаних результатів; *безперервності* й тривалості спостережень за станом освіти; *своєчасності* отримання, обробки та використання об'єктивної інформації про якість освіти; *перспективності* запланованих моніторингових досліджень, спрямованість їх на розв'язання актуальних завдань розвитку освіти; *рефлексивності*; *гуманістичної спрямованості* М.О.; *відкритості та оперативності* доведення результатів досліджень до відповідних органів управління, громадськості, зацікавлених міжнародних установ.

Історія виникнення ідеї оцінювання результатів діяльності навч. Закладів. Офіційно на нац. та регіональному рівнях моніторингове оцінювання як метод дослідження систем освіти і освітнього процесу для поліпшення його якості починається з 30-х рр. ХХ ст.

Перший етап (30 – 50 рр. ХХ ст.) – з метою фундаментального реформування системи шкільної освіти США амер. Асоціація поступної освіти за допомогою моніторингу досліджує рівень підготовки випускників 30 шкіл і сформованості в них афективних рис (суспільна позиція, критичне мислення). З другої пол.. 50-х рр. оцінювання як інструмент дослідження освітніх систем поширюється в Європі. М.в о. широко використовують в різних країнах при плануванні та практичному упровадженні освітніх реформ. У 1958 р. директор Центру порівняльної педагогіки Чигацьського ун-ту К.Андерсон запропонував докладно порівнювати нац. системи шкільної освіти на основі емпіричного вимірювання вхідних ресурсів і навч. досягнень учнів.

Другий етап (60 – 70 рр.) характеризується виходом цих досліджень на міжнац. рівень та обґрунтуванням концептуальних засад моніторингу, розробкою системи освітніх індикаторів. У 1959 р. (ІЕА) уперше проведено міжнародне порівняльне моніторингове дослідження успішності з математики учнів початкової та середньої школи (FIMS). Надалі міжнародні дослідження рівня навч. досягнень з окремих предметів, інформ.-комунікативної, функціональної грамотності учнів здійснюють Ін-т освіти ЮНЕСКО, Міжнародна асоціація з оцінювання якості освіти (ІАЕА), Міжнародна асоціація з оцінювання шкільної успішності (ІЕА), Міжнародний ін.-т планування освіти (МІРО), Ін-т освіти ЮНЕСКО, Організація економічної співдружності та розвитку (ОЕСД), Міжнародний дитячий фонд ЮНІСЕФ, Ін-т економічного розвитку при Всесвітньому банку та ін. організації. На поч. 60-х рр. у США створено експериментальний комітет з проблем вимірювання освітнього розвитку під головуванням Ралфа В.Тайлора. У 1969 р. за фінансуванням уряду США проведено перше Нац. вимірювання поступу освіти, а у 1978 р. ухвалено закон про обов'язкове періодичне загальнодерж. вимірювання освітнього поступу.

На третьому етапі (80 – 90 роки) актуальності набувають проблеми визначення рентабельності, організації ефективного управління ресурсами, оцінювання продуктивності забезпечення освітніх систем. Якість освіти стає політ. категорією. Велику роль у цьому відіграє значне розповсюдження в гуманітар-

ній сфері, у т. ч. й освіти, систем оцінки якості та управління (менеджменту) якістю.

Четвертий етап (з сер. 90-х років ХХ ст. до наших днів) ознаменувався спрямованістю на політ. підтримку та наук. обґрунтованість досліджень. Дослідники спираються на потужну методологічну базу, статистичні методи вимірювання теор. даних, впроваджуються багаторівневі моделі. Стає можливим створення ієрархічно - впорядкованої, багаторівневої інформ. системи управління якістю освіти. У між народ. дослідженнях TIMSS, CIVICS, PISA, MONEE та ін. реалізуються експерименти, спрямовані на створення ефективних методик вимірювання параметрів досліджуваних об'єктів у системі освіти та освітньому середовищі, визначення єдиних показників і критеріїв якості освіти та окремих її складових.

В Україні історія становлення системи М.О. на нац. рівні починається з 1997 р. створенням Центру М.О. при Ін-ті змісту і методів навчання Міністерства освіти України. З 1999 р. його реформовано у відділ моніторингу якості загальної середньої освіти Наук.-метод. центру середньої освіти, який започатковує всеукр. моніторингові дослідження: якості основної навч. літератури для загальноосвітніх навч. закладів (2001, 2003, 2004), якості засвоєння курсу фізики (1999), якості математичної освіти випускників початкової, основної та старшої школи (2002), стану фізичного, морального і психічного розвитку учнів та інфраструктури навч. закладів, яка забезпечує збереження здоров'я школярів (2005).

У 1999 р. засновано першу в Україні організацію в сфері профес. оцінювання та відбору кадрів – Центр тестування профес. компетентності при Міністерстві охорони здоров'я України.

У 2005 р. утворено Укр. центр оцінювання якості освіти з регіональними підрозділами, яким проведено моніторинг якості навч. досягнень у початкових (4-х) та 8-х класах за технологією TIMSS. Осередками формування регіональних систем М.о. стають м. Київ, Вінницька, Донецька, Львівська, Харківська області та Автономна Республіка Крим.

Методологію пед. вимірювань та М.О. розробляли Т.Гусен, Б.Блум, Джон Ф. Ківз, Джеймс С.Коулман, Т.Невілл Послтвейт, Р.Тайлор, Р.Торндайк, а також укр. дослідники – І.Булах, Г.Єльнікова, О.Локшина, Т.Лукіна, О.Ляшенко та рос. вчені – В.Кальней, О.Майоров, Д.Матрос, А.Орлов, Д.Полев, Н.Селезнева, О.Субетто, С.Шишов та ін.

Лит.: 1.Husen, T. (1967). International study of achievement in mathematics: A comparison of twelve countries. I-II. Stockholm: Almqvist & Wiksell; New York: John Wiley; 2. Coleman, J.S., et. al. (1966). Equality of educational opportunity. Washington, DC: US Department of Health, Education, and Welfare; Office of Education; 3. Keeves, J.P. (Ed.) (1972). The IEA study of science III: Changes in science education and achievement: 1970 to 1984. Oxford: Pergamon Press; 4. Человека и образования: методология и практика / Под ред. Н.А. Селезневой, А.И Субетто. – М., 2005; 5.Лукіна Т.О. Державне управління якістю загальної середньої освіти в Україні: Монографія. - К., 2004; 6. Лукіна Тетяна. Моніторинг якості освіти: теорія і практика. – К., 2006; 7. Майоров А.Н. Мониторинг и проблемы информационного обеспечения управления образованием // Школьн. Технологии, 1999; 8. Моніторинг стандартів освіти /За ред. А.Тайджмана і Т.Невілла Послтвейта. - Л., 2003. – 480 с.; 9. Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи: Посібник / За заг. ред. О.І.Локшиної. – К.: К.І.С., 2004; 10. Моніторинг якості освіти: становлення та розвиток в Україні: Рекомендації з освітньої політики / Під заг. ред. О.І.Локшиної. – К.: “К.І.С.”, 2004; 11. Система моніторингу та оцінювання якості освіти / Під ред. І. Булах. – К., 2001; 12. Шишов С.Е., Кальней В.А. Школа: мониторинг качества образования. - М., 2000.

Лукина Т.А.

Мониторинг в образовании

Аннотация

В статье раскрывается сущность мониторинга и его разновидности, история появления мониторинга в образовании и современный опыт становления и развития национальной системы мониторинга в образовательной сфере Украины.

Ключевые слова: мониторинг в образовании, мониторинг качества образования, оценки результатов деятельности образовательных систем.

Lukina Tetyana

Monitoring in Education

Summary

The article reveals the essence of monitoring and its varieties, the history of the emergence of monitoring in education and modern experience of formation and development of the national monitoring system in the education sphere of Ukraine.

Keywords: monitoring in education, monitoring of education quality, performance evaluation of educational systems.

Лукина Т.О. Моніторинг в освіті // Енциклопедія освіти. – АПН України; Гол. ред. В.Г.Кремень. – К.: Юріном Інтер, 2008. – С. 519-521.

Управління якістю освіти // Енциклопедія освіти. – АПН України; Гол. ред. В.Г.Кремень. – К.: Юріном Інтер, 2008. – С. 945 – 947.

Лукіна Т., доктор наук з державного управління, професор кафедри управління освітою НАДУ при Президентові України, головний науковий співробітник лабораторії моніторингових досліджень якості освіти Інституту педагогіки АПН України, м. Київ

Управління якістю освіти – специфічний вид суспільної діяльності, що спрямована на підтримку та поліпшення якості й результативності функціонування галузі освіти в цілому та загальноосвітнього, культурного і професійного рівня підготовки молоді. Су'єктами У.Я.О. виступають органи державного управління якістю освітою, які утворюють лише частину відповідного механізму державного У.Я.О. Сучасні суспільні та політичні процеси обумовили потребу в створенні в Україні громадянського суспільства та формуванні нової форми державно-громадського управління освітою. Об'єктом У.Я.О. виступає система освіти в аспекті її якості, а управлінський вплив спрямовується на різноманітні складові цієї системи: матеріально-технічні, науково-методичні, фінансові, а також і людські ресурси. У.Я.О. є обов'язковою складовою державного управління освітою в Україні, частиною управлінської діяльності в сфері освіти. Воно визначено як один з пріоритетних напрямів державної освітньої політики України, спрямоване на забезпечення конституційного права громадян на рівний доступ до якісної освіти. У.Я.О. як діяльність держави спрямована у двох основних напрямках. По-перше, воно має забезпечити якість усіх параметрів освітнього процесу і освітньої підготовки випускника навчального закладу як кінцевого результату діяльності системи освіти, задовольнивши його освітні потреби. По-друге, повинно забезпечити максимально ефективне використання капіталовкладень і ресурсів та результативне функціонування системи освіти як соціальної системи.

Історично в Україні питання У.Я.О. до 2000 р. вивчались в контексті загальних питань управління системою освіти та навчальними закладами. Вироблялись підходи щодо оцінювання ефективності діяльності навчальних закладів, способів поліпшення якості навчальних досягнень учнів як складової якості

освіти, але переважно з позицій педагогічних наук. Органами У.Я.О. в Україні є: ДАК, фахова рада, регіональна експертна рада (центр), Державна інспекція. *ДАК* є постійно діючим органом, який забезпечує виконання вимог до ліцензування, атестації та акредитації вищих і професійно-технічних освітніх закладів за напрямами підготовки та перепідготовки фахівців, надання та зміни статусів цих закладів. Очолює ДАК Міністр освіти і науки України. *Фахова рада* з ліцензування та акредитації ВНЗ створюється ДАК як постійно діючий орган, що забезпечує експертизу з ліцензування і акредитації ВНЗ, незалежно від підпорядкування та форм власності, за заявленими напрямками і освітньо-кваліфікаційними рівнями підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців. Мережу і персональний склад фахових рад визначає ДАК. *Регіональна експертна рада* (центр) з ліцензування та атестації освітніх закладів, які здійснюють діяльність, пов'язану з одержанням загальної середньої та професійно-технічної освіти, створюється ДАК при відповідних органах державного управління освітою АРК, обласних (місцевих) держадміністрацій. *Державна інспекція при МОН України* створена Постановою Кабміну від 17.09.1992р. для контролю за діяльністю освітніх закладів освіти незалежно від форм власності щодо реалізації єдиної державної політики в галузі освіти. У.Я.О. здійснюється через відповідний механізм державного управління якістю освіти, складовими якого є ліцензування, атестація й акредитація навчальних закладів, визначення соціальної, педагогічної, економічної та політичної ефективності функціонування систем освіти та державного управління нею на різних ієрархічних рівнях тощо. Проблему У.Я.О. та побудови системи У.Я.О. досліджували українські вчені Г.Дмитренко, Л.Одерій, Т.Лукіна, О.Ляшенко; російські вчені – Д.Матрос, В.Панасюк, О.Севрук, С.Шишов та інші.

Бібліографія

1. Лукіна Т.О. *Державне управління якістю загальної середньої освіти в Україні: Монографія.* - К., 2004. – 292 с.

2. Одерій Л.П. Менеджмент якості вищої освіти: методи і механізми .- К.: ІСДО. - 1995. – 180 с.

3. Система управління якістю медичної освіти в Україні: Монографія Л.Є.Булах, О.П.Волосовець, Ю.В.Вороненко та ін. – Д., 2003. – 248 с.

4. Панасюк В.П. Системное управление качеством образования в школе. – 20 -е изд. - СПб.; М., 2000. – 170 с.

Дефініції: управління якістю освіти, ДАК, фахова рада, регіональна експертна рада (центр), Державна інспекція при МОН України.

Персоналії: Г.Дмитренко, Л.Одерій, Т.Лукіна, О.Ляшенко, Д.Матрос, В.Панасюк, О.Севрук, С.Шишов.

Умовні позначення:

1. ДАК - Державна акредитаційна комісія.
2. МОН – Міністерство освіти і науки.

Якість освіти // Енциклопедія освіти. – АПН України; Гол. ред. В.Г.Кремень. – К.: Юріном Інтер, 2008. – С. 1017 - 1018.

Лукіна Т., доктор наук з державного управління, професор кафедри управління освітою НАДУ при Президентові України, головний науковий співробітник лабораторії моніторингових досліджень якості освіти Інституту педагогіки АПН України, м. Київ

Якість освіти (англ. – *quality of education*) – певна збалансована відповідність певного освітнього рівня (загальної середньої, професійно-технічної, вищої тощо) численним потребам, цілям, умовам, затвердженим освітнім нормам і стандартам, яка встановлюється з метою виявлення причин порушення цієї відповідності та управління процесом поліпшення встановленої якості. Я.О. вивчається як комплексне поняття в межах *квалітології* - триєдиної науки, що охоплює теорію якості (Quality System), теорію оцінки якості (кваліметрію - Assessment, Evaluation) та теорію управління якістю (Management and Monitoring of Quality). Кожна з цих трьох складових має певний набір критеріїв і показників Я.О., які дають змогу різнобічно оцінити будь-яку систему освіти за зовнішніми та внутрішніми її параметрами. Я.О. характеризується *багатомірністю, багатоаспектністю та багатопараметричністю*. Розрізняють два основних підходи щодо визначення сутності Я.О. У межах першого підходу – нормованого – сутність Я.О. розглядається з точки зору задоволення потреб та досягнення певних норм, стандартів, цілей (особистості, суспільства, держави), що нормативно затверджені відповідними документами (М.Поташник, В.Нуждін, В.Панасюк, К.Ісікава, В.Кальней, С.Шишов, Н.Селезньова та ін.). Другий підхід – управлінський – подає цю категорію з позицій сучасної теорії й практики управління якістю, у т. ч. й державного (В. Качалов, Т.Лукіна та ін.). Я.О. як об'єкт управлінського впливу розглядається одночасно з позицій якості освітньої системи, якості освітнього процесу (як процесу споживання наданих освітніх послуг) та якості особистості випускника як результату діяльності освітньої системи за показниками його освіченості та сформованості суспільно значущих цінностей. Я.О. відбиває розвиток системи освіти і суспільства у певний період та змінюється з часом у залежності від вимог особистості, суспільства і держави. Категорія

горія Я.О. виступає предметом вивчення філософії, психології, педагогіки, менеджменту освіти, політології, соціології, економіки та інших наук. Я.О. є одним з центральних понять педагогічної науки та теорії державного управління освітою. Я.О. як об'єкт управління виступає одним із найважливіших показників, за яким у міжнародній практиці прийнято визначати результативність системи освіти будь-якої держави та ефективність управління нею. Більшість досліджень Я.О. здійснювались в межах педагогічної науки. Найчастіше предметом дослідження виступали якість знань, якість навчальних досягнень та результати освітньої діяльності. Я.О. можна оцінити за певними показниками (індикаторами). Найпоширенішими системами освітніх індикаторів є Освітні індикатори Ради з освіти Європейського Союзу, Освітні індикатори Міжнародного Консультативного Форуму з Освіти для усіх, Освітні індикатори ЮНЕСКО, OECD. Окремі освітні показники входять як складові інтегрованої оцінки суспільного розвитку держави до різних моніторингових систем, зокрема так званий індекс людського розвитку (Human Development Index), що використовується у звітах ООН та індикатори світового розвитку (World Development Indicators), які визначає Світовий Банк.

Бібліографія

- 1. Лукіна Т.О., Ляшенко О.І. Сутність категорії якості освіти в умовах реформування освітньої галузі //Зб. наук. пр. - 2003. - № 2.- С.353-357.*
- 2. Лукіна Т.О. Державне управління якістю загальної середньої освіти в Україні: Монографія. - К., 2004. – 292 с.*
- 3. Селезнева Н.А. Качество высшего образования как объект системного исследования //Проблемы качества образования.- М., Уфа, 2001. - Кн.1: Качество высшего образования как объект системного исследования. Образовательные стандарты и качество образования. - С. 5 - 28.*
- 4. European report on the quality of school education. Sixteen quality indicators. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. - 2001.*

Дефініції: якість освіти, квалітологія, багатовимірність, багатоаспектність, багатопараметричність.